

CONTEXTUL APARIȚIEI ACESTUI GHID ȘI OBIECTIVELE SALE

Autismul este o tulburare complexă, care afectează multe aspecte funcționale din viața unui copil. Cele mai afectate sunt dezvoltarea socială și comunicarea, chiar și în cazul persoanelor cu inteligență nonverbală normală, iar aceste dificultăți sunt exacerbate de stereotipii comportamentale, interese obsesive și rutine.¹ Deși „enigma”² autismului a inspirat un număr impresionant de cercetări, cauzele acestei tulburări continuă să rămână în mare parte neînțelese. Factorii genetici sunt în mod evident importanți în multe dintre cazuri, deși în momentul scrierii acestei cărți nu fusese descoperit niciun mecanism genetic specific. Diverse tratamente, în special de natură comportamentală, pot fi folosite pentru a reduce anumite probleme secundare asociate cu autismul³, dar anormalitățile sociale și de comunicare se dovedesc, în general, mai rezistente față de intervenții. Ghidul de față se concentrează tocmai pe remediarea unor astfel de probleme.

ÎNCERCĂRI ANTERIOARE DE ÎMBUNĂTĂȚIRE A DEFICITELOR SOCIALE ȘI COMUNICATIVE ÎN AUTISM

Există sute de studii care susțin că îmbunătățesc abilitățile sociale și comunicative ale copiilor și adulților cu autism.⁴ Tratamente pe bază de medicamente, vitamine și diete, intervenții bazate pe îmbrățișare, terapii cu muzică sau animale, comunicarea facilitată, programe de stimulare senzorială și fizică, precum și multe altele, toate își au susținătorii lor. Din păcate, relatările poveștilor de succes sunt rareori susținute de dovezi experimentale. Intervențiile care s-au dovedit cele mai eficace sunt cele care presupun un grad ridicat de structurare, cu accent pe dezvoltarea unor abilități mai adecvate de comunicare și socializare.⁵ Mai

multe studii⁶ au cercetat posibilitatea de a folosi ca terapeuți semeni fără dizabilități, iar diverse metode de reducere a anxietății s-au dovedit eficiente în îmbunătățirea interacțiunilor sociale.⁷ Jocul de rol și psihodrama pot fi folosite, de asemenea, pentru dezvoltarea abilităților sociale, iar înregistrările video se pot dovedi utile în oferirea de feedback și în reducerea unor comportamente evident anormale, cum ar fi privirile insistente, grimasele faciale sau vocalizările ciudate.⁸

LIMITĂRI ALE INTERVENȚIILOR TRADIȚIONALE

Deși programele de abilități sociale și comunicative pot avea un impact important asupra anumitor aspecte ale funcționării sociale, generalizarea lor în situații care nu au fost incluse în predare este cel mai adesea limitată. Mai mult, nu există suficiente dovezi că s-ar produce o îmbunătățire generală a capacității de înțelegere socială. Sincronizarea abilităților verbale cu cele nonverbale (cum ar fi contactul vizual, zâmbetele și gesturile) rămâne, de asemenea, precară. De vreme ce problemele de înțelegere socială sunt fundamentale în autism, probabil că nu este deloc surprinzător faptul că programele de intervenție care se concentrează doar pe anumite deficiențe au un succes limitat. Prin urmare, este logic să presupunem că un accent pus pe dezvoltarea aspectelor-cheie ale înțelegerii sociale ar putea duce la schimbări mai ample ale comportamentului social. Cu alte cuvinte, în loc să încerce schimbarea unor comportamente specifice în situații specifice, intervențiile care își propun îmbunătățirea înțelegerii sociale ar putea produce schimbări calitative și de mai mare amploare ale abilităților sociale și comunicative ale indivizilor.

Care sunt însă aspectele-cheie ale înțelegerii sociale care au cele mai mari șanse să influențeze major dezvoltarea generală? Studii recente asupra copiilor tipici de vârste mici au accentuat importanța dezvoltării unei „teorii a minții”, și aceasta este aria în jurul căreia sugerăm să se dezvolte viitoarele programe de intervenție.

COPII TIPICI CA „CITITOR AL MINȚII”¹⁰

„Teoria minții” înseamnă capacitatea de a deduce stările mentale ale altor oameni (gândurile, convingerile, dorințele, intențiile etc.), precum și capacitatea de a folosi aceste informații pentru a interpreta ceea ce spun ei, de a le înțelege comportamentul și de a anticipa ce vor face în continuare. În momentul în care copiii mici încep să vorbească, este limpede că ei vorbesc despre acțiuni ca despre stări mentale. Încă de la 18–30 de luni, copiii tipici fac referire la o întreagă gamă de stări mentale: emoții, dorințe, convingeri, gânduri, vise, acțiuni simbolice etc.^{11,12} În jurul vârstei de 3-4 ani, după cum arată studiile experimentale, teoria minții este bine dezvoltată la copii. Cu toate acestea, dezbateri recente au pus la îndoială denumirea de „teorie” a acestei capacități. Nu discutăm aici această chestiune, dar vom folosi termenul mai neutru „capacitate de citire a minții” (*mind-reading*).

Dennett¹³ a sugerat că proba de turnesol a capacității unui copil de a citi mintea sunt situațiile care presupun convingeri false. Astfel, dacă un copil știe că banii se află în vasul vechi de porțelan, dar că hoțul Bill crede că se află în sertar, la întrebarea unde va căuta hoțul Bill banii, el va răspunde că hoțul va căuta în locul greșit, și anume în sertar. Conform lui Wimmer și Perner¹⁴, care au folosit un exercițiu asemănător de convingeri false, copiii de 4 ani sunt capabili să treacă un astfel de test. O adaptare a procedurii folosite¹⁵ este ilustrată în Figura 1.1.

După cum se poate vedea în această figură, copilul care parcurge testul trebuie să-și dea seama că, de vreme ce nu era prezentă atunci când biluța a fost mutată din locul ei inițial, fetița nu a văzut cum a fost mutată biluța, deci nu poate ști că a fost mutată, prin urmare continuă să creadă că biluța se află în locul inițial. Când sunt întrebați: „Unde va căuta Sally biluța?” (o întrebare legată de ceea ce crede Sally, deci de convingeri), majoritatea copiilor de 4 ani sunt capabili să răspundă corect.

Capacitatea de a înțelege convingerile false este una complexă, deoarece copilul trebuie să țină cont de convingerea lui Sally (ceea ce crede ea) pentru a-i putea anticipa corect comportamentul. Cu toate acestea, chiar și la vârste mai mici, copiii tipici dovedesc că sunt perfect

conștienți de faptul că oamenii au în minte informații – cu alte cuvinte, că au stări informaționale. Unul dintre primele semne ale acestei înțelegeri este capacitatea lor de a trece testele de schimbare a perspectivei. Pot fi identificate două niveluri de schimbare a perspectivei vizuale. Nivelul 1 constă în capacitatea de a deduce ceea ce vede altă persoană. Acesta se evidențiază încă de la vârsta de 2 ani.¹⁶ Astfel, copiii de 2 ani pot scoate sau aduce diverse obiecte în câmpul vizual atunci când li se cere acest lucru. Schimbarea de perspectivă vizuală de nivel 2 se referă la capacitatea de a deduce cum i se înfățișează un obiect altei persoane. Acest nivel pare să se dezvolte pe o perioadă mai îndelungată. De fapt, abia la 3-4 ani copiii pot trece cu ușurință exercițiile de nivel 2. De exemplu, atunci când li se arată imaginea unei broaște-țestoase așezate fie drept, fie invers (în funcție de partea mesei de care se află privitorul), copiii de 3 ani nu reușesc să identifice corect perspectiva experimentatorului, când aceasta diferă de a lor.

Tot în cadrul dezvoltării capacității de citire a minții, copilul este capabil să înțeleagă principiul „vezi, deci știi“. De exemplu, copiii de 3 ani pot indica cu ușurință care dintre două persoane știe ce se află într-un recipient, atunci când una dintre persoane s-a uitat în recipient, în timp ce a doua doar l-a atins.¹⁷ O astfel de abilitate demonstrează faptul că, chiar și la o vârstă fragedă, copiii sunt conștienți de importanța accesului la informație pentru dobândirea cunoașterii.

Cam atât despre testele care cercetează felul în care înțeleg copiii stările informaționale. Ce putem spune despre felul în care înțeleg ei dorința și emoția? Alături de convingere, dorința este socotită adesea cealaltă stare mentală fundamentală pentru înțelegerea comportamentului celorlalți. Comportamente dintre cele mai diverse devin interpretabile prin prisma convingerilor și a dorințelor. De exemplu, când ne uităm la un film și încercăm să înțelegem de ce personajul principal intră tiptil în apartamentul său gol, ne putem raporta la convingerea sa că cineva se află în apartament și la dorința sa de a intra neobservat. Mai multe studii arată că, pentru copiii tipici, dorința este înțeleasă înainte de convingere – de fapt, dorința este în mod evident înțeleasă de copiii tipici de 2 ani.¹⁸ Mai mult, dificultățile binecunoscute ale vârstei de 2 ani au fost

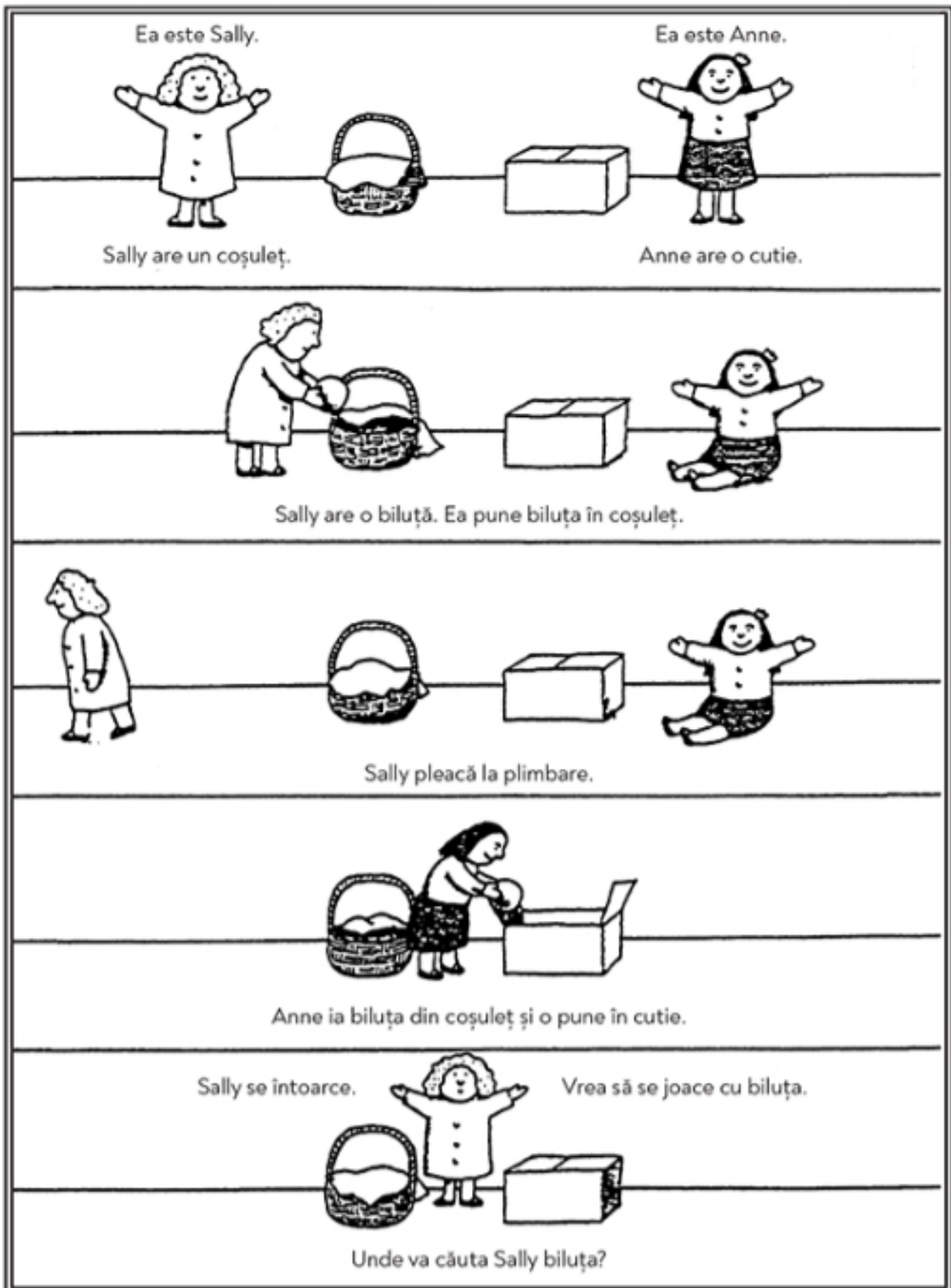

Figura 1.1 Scenariul Sally-Anne
 [reprodus din Baron-Cohen, Leslie și Frith (1985), cu permisiunea autorilor]